

HET INSCHATTEN VAN HET ONTPLOFFINGSGEVAAR

Het is gebeurd. Iemand heeft net een mening verkondigd waarmee jij het absoluut niet eens bent. Je hebt zin om onvervaard op de vijand af te stormen, hem te bekogelen met jouw ijzersterke argumenten en hem zo, voor eens en voor altijd, duidelijk te maken dat hij de bal totaal mislaat.

Voor je een mijnenveld betreedt, is het een goed idee om je af te vragen waar de mijnen precies liggen en hoe groot de kans is dat ze ontploffen. Dat geldt ook voor debatten. Voor je je eraan waagt, kan je best eerst proberen het ontploffingsgevaar in te schatten. Sommige discussies ontploffen bij de minste aanraking met een enorme knal. Terwijl andere, zelfs als je echt je best doet en als een gek op en neer springt, nauwelijks meer dan een klein plofje veroorzaken. Dat ontploffingsgevaar is afhankelijk van je tegenstander – sommige mensen hebben een erg kort lontje – maar ook van het onderwerp. Voor we in het meningsverschil zelf duiken, gaan we eerst op zoek naar de ingrediënten van een goede knal. Wat zorgt ervoor dat een debat ontploft?

HET EERSTE ONTPLOFFINGSGEVOELIGE INGREDIËNT: ONZEKERHEID

Niet elk verschil van mening eindigt in een scheldpartij. Hier een aantal onderwerpen waarover we zelden verhitte debatten voeren:

- Wat de hoofdstad van Burkina Faso is;
- Of mannen vrouwen mogen verkrachten;
- Hoeveel cavia's er in een Opel Corsa passen;
- Of er al dan niet filosofische problemen bestaan.

En dan enkele onderwerpen met een hoger ontploffingsgevaar:

- Of die strafs chop al dan niet verdiend was;
- Of die mop over domme blondjes seksistisch was;
- Of pesticiden kanker veroorzaken;
- Wat het correcte gebruik van afwassponsjes is.

Dat laatste verdient wat meer uitleg. Een afwassponsje was het onderwerp van een van de meest legendarische ruzies tussen Sara, mijn liefvallige wederhelft, en ondergetekende. Ik had de vermetele moed gehad om met het afwassponsje een yoghurtvlek op de vloer te lijf te gaan, zij vond dat geen goed idee. Afwassponsjes, de naam zegt het al, gebruik je volgens haar alleen voor de afwas. De discussie escaleerde. Al snel haalden we de karikaturen erbij: 'Jij luistert nooit als ik iets zeg!', 'Jij kan nooit toegeven dat je ongelijk hebt!' Daarna kwam de scheldfase en pakweg een half uur later vroegen we ons met schor geschreeuwde kelen af of het nog zin had om samen verder te gaan. Het komt, naar het schijnt, in de beste families voor.

We hadden deze discussie op een eenvoudige manier kunnen voorkomen door aan het begin van ons huwelijk een contract op te stellen. Een contract waarin voor elk huishoudelijk item duidelijk beschreven staat hoe het precies gebruikt mag worden. Dan hadden we onze ruzie eenvoudig in de kiem kunnen smoren door er even dat grote boek bij te halen (waarna ik waarschijnlijk deemoedig moest toegeven dat ik inderdaad in de fout was gegaan).

Hieruit kunnen we al één noodzakelijk ingrediënt voor een stevige ontploffing afleiden: onzekerheid. Omdat de regels over het gebruik van die sponsjes niet duidelijk vastlagen, kon ik roepen dat we daar nooit afspraken over hadden gemaakt, terwijl zij met evenveel overtuiging kon stellen dat 'iedereen weet dat je vloer schoonmaken met een afwassponsje smerig is.' Over zaken die voor iedereen duidelijk zijn maken we geen ruzie. Als een voetballer die ver weg is van de bal op een tegenstander afloopt en hem doelbewust een dubbele beenbreuk trapt, is het zelfs voor zijn eigen ploegleden duidelijk: dat is rood. Als diezelfde voetballer een tackle uitvoert op een tegenstrever die op dat

moment de bal heeft, weer met een dubbele beenbreuk als gevolg, wordt er nog dagenlang gediscussieerd over de vraag of hij de bal dan wel de man speelde en of de scheidsrechter, toen hij een strafs chop toekende, fecaliën in zijn ogen had.

Volgens filosofen komt onzekerheid in twee soorten: moreel en feitelijk. Bij morele onzekerheid twijfel je over wat goed is en wat slecht. Over de grote principes zijn we het vaak eens, bijna niemand vindt dat verkrachting oké is of dat racisme moet kunnen, maar over de grijzere zones vliegen we elkaar enthousiast in de haren. Wat is het belangrijkste, het recht op leven van het ongeborn kind of de keuzevrijheid van de moeder? Was die mop over domme blondjes seksistisch of moeten vrouwen niet zo lichtgeraakt zijn? Is die maatregel racistisch of is dat vooral een excuus dat die allochtonen gebruiken om in hun favoriete slachtofferrol te kruipen? Als er een algemeen aanvaarde meetmethode zou zijn om moraliteit te meten, net zoals er een algemeen aanvaarde methode bestaat voor het meten van de afstand tussen twee punten, zouden deze maatschappelijke debatten eenvoudig op te lossen zijn. Abortus? Even meten. Aha, het recht op leven is net iets groter dan het zelfbeschikkingsrecht van de moeder. Die mop over dat domme blondje? Na meting blijkt die toch seksistisch te zijn. Helaas bestaat een dergelijke meetmethode niet en dus blijven we discussiëren.

Naast morele onzekerheid bestaat er ook feitelijke onzekerheid. Niet over wat goed of slecht is, maar over wat waar is en wat fout. Ook daar zijn we het gelukkig over veel dingen eens. Dat de aarde rond is en dat roken longkanker veroorzaakt bijvoorbeeld. Maar vaak is het minder duidelijk en dat geeft voer voor discussie. Zijn pesticiden kankerverwekkend of even veilig als een glas kraanwater? Zorgen migranten voor een piek in de criminaliteitscijfers? Kunnen meer wegen het fileprobleem oplossen? In dit geval bestaat er wel een meetlat waarmee we deze vragen kunnen beantwoorden: de werkelijkheid. We kunnen dingen meten, experimentjes uitvoeren en er desnoods een hele zwik statistische analyses tegenaan gooien. Wetenschap heet dat dan. In principe kunnen onze vragen zo beantwoord worden, in de praktijk valt dat weleens tegen. We discussiëren over de beste meetmethode,

over de interpretatie van experimenten en over de vraag of statistiek al dan niet de overtreffende trap van een leugen is. De werkelijkheid laat zich niet altijd even eenvoudig opmeten en zekerheid is schaars. Ook over de feiten kunnen we dus blijven discussiëren.

De vraag hoeveel cavia's er in een Opel Corsa passen, leidt zelden tot een hoogoplopende discussie.

Onzekerheid is een belangrijk ingrediënt van onze discussies. Toch is het niet voldoende om de boel te laten ontploffen. Er zijn veel vragen die we niet met zekerheid kunnen beantwoorden. Of de dunbekwulp al dan niet uitgestorven is

bijvoorbeeld of hoeveel cavia's er in een Opel Corsa passen. Deze vragen leiden zelden tot hoogoplopende discussies. Voor een lekkere harde knal is er dus meer nodig.

HET TWEEDE ONTPLOFFINGSGEVOELIGE INGREDIËNT: EMOTIES

Terug naar de afwassponsjes. Nadat Sara een opmerking maakte over mijn afwassponsjesgebruik, had ik kunnen zwijgen en de ravage die onze twee kinderen nu eenmaal veroorzaken kunnen opruimen. Ik had ook gewoon 'Je hebt gelijk schat, ik zal het nooit meer doen' kunnen mompelen. Dat deed ik niet. In plaats daarvan snauwde ik dat ik in haar ogen nooit iets goeds kon doen. Dat ik mijn stinkende best deed om als nieuwe man netjes de helft van de huishoudelijke taken op mij te nemen en dat het enige dat ik daarvoor in ruil kreeg kritiek was. Ik nam haar opmerking persoonlijk, was op mijn pik getrapt en voelde het noodzakelijke extra ingrediënt om een discussie echt te laten ontploffen in mij opborrelen: emoties.

Een experiment. Je legt drie proefpersonen in een fMRI scanner, zo'n ding waarmee wetenschappers meten welke delen van je brein op een bepaald moment in actie schieten. De eerste proefpersoon geef je een harde klap in zijn gezicht. De tweede proefpersoon scheld je de huid vol (ter inspiratie: achterkleinzoon van een geplukte gier! Basji-Boezoek!

Ersatzmatroos! Waterdrinker! Aardappelluis!). De derde proefpersoon bestook je ten slotte met argumenten die ingaan tegen zijn diepst gekoesterde overtuigingen. Een donkerblauwe liberaal laat je een artikel lezen waarin uitgelegd wordt dat de meeste rijken hun geld niet verdiend hebben met hard werken maar met een enorme dosis onvervalst geluk, en een overtuigde islamfoob leg je uit dat die vrouwen zelf kunnen beslissen wat ze op hun hoofd willen dragen.

Bij de eerste proefpersoon zie je dat de delen van zijn brein die verband houden met emoties in actie schieten. Niet verwonderlijk, als je iemand een klap verkoopt wordt hij terecht kwaad. Net zomin als het verwonderlijk

Een klap in je gezicht, een belediging of een tegenstrijdige mening, voor je brein is het allemaal ongeveer hetzelfde.

is dat zijn amygdala, het alarmsysteem van het brein, zijn sirenes laat loeien. Bij de tweede proefpersoon zie je ongeveer hetzelfde patroon. Logisch, ook als je iemand uitscheldt wordt hij nijdig en brengt zijn brein hem in hoge staat van paraatheid. Ook de derde hersenscan ziet er ongeveer hetzelfde uit. Als je argumenten hoort die ingaan tegen een diepgewortelde overtuiging, reageert je brein met gierende emoties en rinkelende alarmbellen. Een klap in je gezicht, een belediging of een tegenstrijdige mening, voor je brein is het allemaal ongeveer hetzelfde. Jouw overtuigingen zijn meer dan afstandelijke beschrijvingen van hoe de wereld volgens jou in elkaar zit. Ze maken deel uit van wie je bent, ze zijn het fundament waarop jij je identiteit bouwt. Als ze aangevalen worden voelt dat als een aanval op jezelf. We beschouwen onze overtuigingen als dierbare bezittingen en worden razend als iemand die van ons probeert af te pakken.

Als iedereen dezelfde overtuigingen koesterde was dat geen probleem. Dan zouden er zelden verhitte debatten ontstaan. Iedereen was het roerend met elkaar eens en we zongen met z'n allen 'Kumbaya' rond het kampvuur. Maar mensen verschillen. De ene persoon is er heilig van overtuigd dat we de plicht hebben om onze welvaart te delen en zoveel mogelijk mensen op te vangen terwijl de andere met evenveel vuur gelooft dat open grenzen het recept zijn voor de totale instorting

van onze samenleving. Volgens veel groene jongens is er onomstotelijk bewijs dat kernenergie vervuilend en levensgevaarlijk is, maar anderen zijn er dan weer van overtuigd dat het een veilige technologie is die nauwelijks een negatieve impact heeft op het leefmilieu.

En mensen verschillen ook in welke standpunten hen nauw aan het hart liggen. Of filosofische problemen echt bestaan dan wel schijnproblemen zijn die ontstaan door de tekortkomingen van de taal, het is een vraagstuk dat je waarschijnlijk Siberisch koud laat. Dat gold niet voor Ludwig Wittgenstein. Zijn mening hierover was hem zo dierbaar dat hij een pook gebruikte om die te verdedigen. Het brein van een diehardliberaal gaat in overdrive als iemand pleit voor een verhoging van de belastingen, terwijl de hersenkwabben van een groene jongen op tilt slaan zodra je iets positiefs zegt over genetische manipulatie. Sommigen hebben er meer en anderen minder, maar iedereen heeft wel een paar overtuigingen die hem heel dierbaar zijn. Als die aangevallen worden gieren, de emoties door ons lijf en hebben debatten de vervelende neiging om te ontploffen.

Even een oefening waarmee je kan bepalen wat jouw diepst gewortelde overtuigingen zijn. Neem een blad papier dat je verdeelt in twee kolommen. In de eerste kolom schrijf je een aantal van jouw opvattingen. Dat Club Brugge het verdient om kampioen te worden, dat quinoa niet te vreten is of dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn. In de tweede kolom schrijf je het bedrag waarvoor je bereid bent om en plein public afstand te doen van dat standpunt. Het bedrag dus dat je minimaal wil ontvangen om op Facebook, onder vrienden of desnoods op straat met een sandwichbord duidelijk te maken dat Club Brugge een waardeloos amateurploegje is, dat quinoa heerlijk smaakt of dat vrouwen gehoorzaamheid aan hun man verschuldigd zijn. De overtuigingen die je voor een prijsje wil verkopen vind je niet zo belangrijk. Zelfs de stellingen waarnaast je een bedrag schreef waarmee je een modale gezinswagen kan aanschaffen, liggen je niet erg

nauw aan het hart. Maar misschien waren er ook overtuigingen waarbij je de tweede kolom leeg liet. Standpunten die je voor geen geld ter wereld wilde opgeven. Waarbij je kwaad werd, je hartslag verhoogde en je spieren zich aanspannen toen je je voorstelde dat je er publiekelijk afstand van zou nemen. Dat zijn de overtuigingen die bij jou heel diep zitten.

HET SAMENSTELLEN VAN DE BOM

Nu we de basisingrediënten – onzekerheid en emoties – ontdekt hebben kunnen we cocktails mixen en nagaan hoe groot de kans is dat ons mengsel ontploft.

DEBATTEN MET LAGE ONZEKERHEID EN WEINIG EMOTIE

Deze debatten bevatten nauwelijks explosieve ingrediënten en de kans dat ze ontploffen is daarmee erg klein. Dat Ouagadougou de hoofdstad is van Burkina Faso is een leuk weetje maar een spannend debat kan je er niet over voeren. Als iemand je in zo'n discussie tegenspreekt, is er een eenvoudige oplossing: je zoekt het samen even op. Discussie gesloten, even goede vrienden. Als je zeker bent van je stuk kan je er ook eerst een weddenschap over afsluiten. Voor een bak bier bijvoorbeeld. Al loop je dan het risico dat je in een debat van het volgende type belandt.

DEBATTEN MET LAGE ONZEKERHEID EN VEEL EMOTIE

Deze debatten zijn al een stuk explosiever. Hier staat er iets op het spel. Een diepgewortelde overtuiging of een bak bier. Gelukkig zijn deze discussies vrij zeldzaam. Ja, er bestaan nog steeds mensen die vurig blijven verdedigen dat de aarde eigenlijk plat is, net zoals er mensen bestaan die vinden dat een man best wel eens een vrouw mag verkrachten. (Echt waar: Lawrence Lockman, een Amerikaanse republikein, praatte verkrachting ooit goed door te beweren dat er bij een verkrachting, in

tegenstelling tot een abortus, tenminste geen doden vielen.) De kans dat je zo iemand tegenkomt is gelukkig niet zo groot.

DEBATTEN MET HOGE ONZEKERHEID EN WEINIG EMOTIE

Er zijn veel onbeantwoorde vragen op deze wereld maar als deze weinig emoties oproepen ontploffen, debatten daarover zelden. In zo'n debat kan je proberen samen de onzekerheid te verminderen. Lees en ga op onderzoek. Wissel argumenten uit en probeer te bepalen waar de waarheid ligt. Aangezien deze wereld een complex beestje is, is de kans klein dat je een definitief antwoord zal vinden. Onderzoek roept vaak meer vragen op dan het beantwoordt, maar op zijn minst weet je dan dat je het niet weet. En als beide partijen beseffen dat het antwoord onduidelijk zal blijven, kan het debat afgesloten worden.

DEBATTEN MET HOGE ONZEKERHEID EN VEEL EMOTIE

Dit mengsel is het echte spul. Debatten die veel onzekerheid en veel emotie bevatten, ontploffen al bij de minste trigger. Je moet er daarom heel voorzichtig mee omgaan. Hoe je dat best doet, lees je in de rest van dit boek.

ENKELE TIPS

- Denk eerst na voor je aan een debat begint. Hoe ziet het mijnenveld eruit? Gaat het over een feitelijke of over een morele kwestie? Hoeveel zekerheid is er te vinden? Kunnen jullie het dispuut oplossen door eenvoudigweg de relevante feiten te verzamelen of gaat het over een onderwerp waarover we nog niet voldoende weten of waar feiten nooit uitsluitel zullen geven?
- Kijk naar je tegenstander. Zit hij er rustig en ontspannen bij of staat hij te schuimbekken van woede? Als het onderwerp

bij hem weinig emoties opwekt kan je met een gerust hart het mijnenveld betreden. Gaat de discussie over een van zijn diepst gekoesterde overtuigingen, dan zal je veel voorzigtiger te werk moeten gaan.

- Sta stil bij wat je zelf voelt. Zie je het discussiepunt vooral als een abstract probleem dat jouw intellectuele interesse wekt? Of borrelt er een heilige verontwaardiging in je op? Als dat laatste het geval is, is het voor jou een hoge-emotie-debat. In dat geval kan je best eerst de volgende hoofdstukken lezen vooraleer je erin vliegt.